

ЧЕТ ТИЛЛАРИНИ ЎҚИТИШДА ТУШУНТИРИШ МЕТОДИДАН Фойдаланишнинг ўзига хос хусусиялари

ЎзДЖТУ 3- босқич талабаси

Махмудова Майрамхон Бахтиёр қизи

Илмий раҳбар испан тили катта ўқитувчиси

Ачилова Зулхумор Пулатовна

Тушунтириш методи таълим жараёнида энг кенг қўллантиладиган методлардан бири ҳисобланиб, ўқувчи ўқув дастурида белгиланган фонетик, лексик, грамматик материални оғзаки усулда ўқувчиларга тақдим қилади. Ўқитувчи хилма-хил кўرғазмаларни қуроллардан, таълимнинг техника воситаларидан фойдаланган ҳолда ўқув материалнинг мазмунини баён қилади, бу орқали ўқувчиларда дастлабки фонетик, лексик, грамматик кўникмаларни шакллантиради ва бу кўникмаларни амалда қўллаш йулларини кўрсатади.

Бу метод ўқув материални мантикий изчилликда баён қилиш, турли маълумотлардан фойдаланиш, фанлараро боғлиқликни таъминлаш, ўзбек ва бошқа тилларини қиёслаб тушунтириш имкониятини беради. Бу методнинг самарадор бўлиши ўқитувчининг методик маҳоратига, яъни ўқув материални қизиқарли баён қила олишига, нутқининг жозибадорлигига ва ўзига жалб қила олишига, ифода усулининг мавжудлигига, мантикийлигига ва образлигига боғлиқ,

Тушунтириш методи ўқитувчидан ўқувчиларнинг доимий равишда барқарор диққатларини сақлаб туришни, ўқув материалга нисбатан муносабат уйғота олишни ва шу жараёнда уни идрок қилиш ва тушуниш, хотирада сақлаш йулларидан, усулларидан фойдаланишни талаб қилади. Бу жуда ҳам мураккаб жараён бўлиб, унда ўқувчиларнинг фикрлаш қобилиятларини фаоллаштирадиган, хотираларини ривожлантирадиган усуллардан фойдаланиш орқалигина эришиш мумкин. Тушунтиришга ажратиладиган вақт ўқув материалнинг осон ёки қийинлигига, ўқувчиларнинг ёш ва индивидуал хусусиятларига, таълим босқичига кўра турлича бўлиши мумкин.

Маълумот олиш тинглаб тушуниш ва ўқиш орқали амалга ошса, маълумот бериш гапириш ва фикрни ёзма баён қилиш орқали амалга ошади. Нутқ фаолияти шакли 2 та: оғзаки ва ёзма нутқ.

Оғзаки нутқни ўргатиш – тинглаб тушуниш ва гапиришни ўрганишни ўз ичига олади. Улар ажралмас қисмлардир. Уларни бир – биридан ажратиб ўргатиш қийин, хатто мумкин эмас десак ҳам бўлади. Оғзаки нутқнинг нутқ фаолиятимизда муҳимлиги ҳаммамизга аён. Оғзаки нутқ, нутқни тинглаб

тушуниш ва гапириш шаклларида бўлиши мумкин. Ёзма нутқни ўргатишга эса ўқиш ва ёзувни ўргатиш киради.

Тинглаб тушуниш ҳам нутқ фаолиятининг туридир. У рецептив нутқ фаолиятига киради. Тинглаб тушунишни сўзловчининг нутқини радиодан, магнитофондан, пластинкадан ва мулоқат пайтида тинглаб – тушуниб, маълумот олишдир. Уни баъзи адабиётларда “адирование” деб ҳам юритилади. У мураккаб нутқ фаолиятидир, чунки тингловчи тезда шаклни қабул қила олиши, тезда мазмунни тушуна олиши, хотирада сақлаб қолиши зарур, акс ҳолда уни қайтадан кўриб, ўқиб тушуна олиши учун манба, шароит восита йўқ.

Текширишлар шуни кўрсатдики, ўқувчилар ва талабаларда тинглаб тушуниш гапиришга қараганда кам таракқий этган. Ўқувчи ўқиганда, кўрганда тинглаб тушунишга қараганда олти марта кўп маълумот оларкан, сабаби уни устида кам ишлаганидир, мураккаблигидир. Тинглаб тушуниш бошқа нутқ фаолиятларига ҳам ёрдам беради. У гапиришни ажралмас қисмидир. Тажрибалар кўрсатадики, тинглаб тушунишни ривожланганига қараб, гапириш ҳам ривожланади, ўқувчи, айниқса, диалогда яхши қатнаша олади.

Ўқувчилар тинглаб тушуниш орқали ҳам, ўқиш орқали ҳам маълумот қабул қилинади, шу сабабдан иккаласи ҳам рецептив нутқлардир. Ўқувчи тўғри ўқиган, талаффуз қилган сўзларни тезда қабул қилиб танийди ва тушуна олади. У ўзи тўғри ўқий олмаса, талаффуз қила олмаса, сўзларни тинглаганда таний олмайди, мазмунни тушунмайди. Ўқувчи ва талаба ёзганда ҳам сўзларни, гапларни тўғри ўқий олса, талаффуз қила олса, ёза олади, бу ҳам тинглаб тушунишга ёрдам беради. Ҳамма ўқув юртларида тинглаб тушунишни ўргатиш ҳам воситадан ҳам материални оғзаки ўргатиш, тушунишда бошқа нутқ фаолиятларини ўргатишда воситачилик қилади. Тинглаб тушунишнинг энг асосий мақсади, вазифаси, таниш тил материаллари асосида тузилган нотаниш мазмунли матнни, нутқни тинглаб тушунишдир.

Чет тили ўргатишнинг муҳам методларидан бири кўзатиш методи бўлиб, у ўқувчиларда тилдаги фонетик, лексик, грамматик ходисалар ҳақида онгли тасаввур ва малакалар хосил қилишни, уларни амалда куллай олишни кўзда тутди. Кўзатиш ўқувчилар томонидан янги мавзу тушунтирилаётганда, синфда, уйда, мустақил ишларни бажараётганида амалга оширилади. Кўзатиш ўқувчидан фаол фаолият талаб қилади. Ўқувчилар тил материали тушунтирилаётганида ёки мустақил ишлаётганларида уни таҳлил қилишлари, мантикий хулосаларга келишлари, фикрлашлари, она тили билан қиёслашлари лозим. қиёслаш, таҳлил қилиш, фикрлаш дастлабки кўникмалар шаклланишига олиб келади. Фикрлаш, муносабат билдириш ўқув материални англашга ёрдам бериб, ўқувчини фаолликка йуналтиради. Кўзатиш ва фикрлаш орқали шакллантирилган

дастлабки кўникмалар мустақил ишлар жараёнида, малакаларни амалда қўллаш орқали мустахкамланади.

Малакаларни амалда қўллаш табиий ёки сунъий нутқ, вазиятларида ташкил қилинади. Маълумки, сунъий равишда яратилган нутқ, ўқувчини ураб турган атроф-муҳидга, вазиятга мос келмаслиги туфайли ўқувчида уни ўрганиб олиш учун етарли диражада рағбат уйғотмайди. Масалан, ўқитувчи бир ўқувчига: «Сен дукондасан. Сотувчидан битта дафтар ва иккита ручка неча сўм турганлигини сўра!» қабилида коммуникатив топширик, берса, иккинчи ўқувчига «сотувчи» сифатида унга тегишли жавоб беришни топширса, бу сунъий равишда яратилган нутқ, вазияти ҳисобланади. Агар ўқувчи турмуш эҳтиёжлари туфайли сотувчидан чет тилида юқоридаги гапларни сўрашга мажбур бўлса, бу табиий равишда яратилган нутқ, вазияти ҳисобланади.

Буни ҳисобга олиб ўқувчилар ўзларининг турмуш шароитида мактабда, кўчада, дўконда, учрашув ва ҳақозоларда дуч келадиган танишув, фикр билдириш, фикрни рад қилиш, фикрни қўллаб қувватлаш савол бериш, саволга жавоб беришга оид турли мавзулардаги нутқ, вазиятларига мос келадиган нутқ намуналарини ҳақиқий нутқ, вазиятларида амалда қўллашга ўрганадилар. Кейинги йилларда илгари сурилган муаммоли ўқитиш, проект тузиш орқали нутқ вазиятлари яратиш, компьютер ва интернет маълумотларидан фойдаланиш каби иш усуллари ўқувчиларга табиий яратилган нутқ, вазиятлари орқали чет тили ўргатишга кенг имкониятлар очмоқда.

Хулоса қилиб айтганда ўқувчи ўқув материални тушунтиради, кўрсатади, турли усул ва воситалардан фойдаланиб ўқувчиларда кўникма ва малакаларни шакллантиради, уларни амалда, оғзаки нутқда қўллаш йўллариини ўргатади ўқитувчининг бундай фаолияти ўргатувчи ёки таълим берувчи фаолият деб юритилади. Бундан ташқари ўқитувчининг ўқувчиларнинг ўқув фаолиятини ташкил қилишга йуналтирадиган, уни рағбатлантирадиган, назорат қиладиган фаолияти ҳам мавжудки, уни ўқитувчининг бошқарувчи фаолияти деб аташ мумкин. Ўқитувчининг бундай аввалдан режалаштирилган фаолияти турли метод, усул ва воситалардан фойдаланишда уз ифодасини топади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Сатаров Т. “Бўлажак инглиз тили ўқитувчисини услубий технологияси” Тошкент 2003 йил
2. Ачилова З. П. Синхрон таржима жараёнида мураккаб морфологик ҳодисалар ва синтактик конструкцияларнинг ўзига хос хусусиятлари //образование наука и инновационные идеи в мире. – 2023. – т. 31. – №. 2. – с. 23-28.
3. Ачилова З. П. Таржимашунослик назарияси мутахассислиги фанларига бағишланган замонавий дарсликлар яратишнинг ахамияти //journal of

- innovations in scientific and educational research. – 2023. – т. 6. – №. 2. – с. 316-318.
4. Ачилова З. Словообразовательные и грамматические трудности при переводе испанского текста на русский //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – Т. 2. – №. 6 Part 6. – С. 220-224.
  5. Ачилова З. П. Применения метода корректирующей компенсации при переводе политических выступлений //journal of innovations in scientific and educational research. – 2023. – т. 6. – №. 2. – с. 319-322.